

laması gayet normaldir. Şimdi bu yazıyı şu soru ile sonlandıralım: Müslüman filozofları ve genel olarak İslam düşüncesini Batılılar bu kadar yanlış anlayıp çarpıtabilir mi?

Ali Anooshahr

*The Ghazi Sultans and the Frontiers of Islam:
A Comparative Study of the Late Medieval and
Early Modern Periods*

Routledge, London & New York 2009, 196 s.

Fatih BAYRAM

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

IX. asır ile XVI. asır arasında İslâm coğrafyasına mukayeseli bir yaklaşım sergileyen Ali Anooshahr, kitabının giriş kısmına Gazneli Mahmud (998-1030) dönemi tarihçilerinden Ebû Nasr el-Utbi'den, Emir Sebüktigin'in bir Hint hükümdarına karşı "efsanevî" bir zafer kazanmasını konu edinen bir alıntıyla başlamaktadır. Anooshahr, daha sonra *Babürnâme*'den bir iktibas yaparak, Babür Şah'ın (1525-1531) Hindistan macerasına yön veren eserlerden birisinin Utbi'nin *Yemînî* adlı eserinin olduğunu iddia etmektedir. Yazara göre, Gazneli tarih yazımı daha sonraki asırlarda Anadolu'dan Hindistan'a kadar geniş bir coğrafyada ve özellikle uç bölgelerde etkili olmuştur.

Anooshahr'a göre, Gazneliler'le Babürlüler'in Hindistan'da yaşadıkları tecrübenin bir benzerini ilk Osmanlı sultanları Anadolu'da yaşamıştır. Eserde özellikle üç "gazi sultan" üzerinde durulmaktadır: Gazneli Mahmud, II. Murad ve Babür Şah. Yazar, bir gaza sembolü olarak Gazneli Mahmud imajının Hindistan'dan Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafyaya asırlar içinde nasıl yayıldığı meselesi üzerinde durmaktadır. Kitapta dikkati çeken husus, yazarın tezini destekleyici tarzda birçok uzunca alıntıya yer vermesidir. Mukayeseli bir çalışma olan bir eserde bu kadar fazla alıntıya yer verilmesi doğal olarak karşılanabileceği gibi "seçmecî okuma" (*selective reading*) sorunsalını da beraberinde getirmektedir. Çok geniş bir coğrafya ve zaman dilimine nüfuz eden kitapta hiçbir haritaya ve

görsel malzemeye yer verilmeyişi de dikkati çeken bir husustur.

Giriş kısmında, kitabın temel argümanı yukarıda ifade edilen alıntılar ışığında tespit edildikten sonra literatür değerlendirmesine geçilmektedir. Yazar, bu kısımda Osmanlı'nın kuruluş tartışmalarına yer vermektedir. Anooshahr, kuruluş tartışmalarındaki metodolojik sorunlara da atıfta bulunmaktadır. Yazara göre, bazı çalışmalarda Osmanlı metinlerinin edebî metinler olduğu unutulmakta; bazılarında ise Türkçe kaynaklar tamamen göz ardı edilerek sadece Bizans kaynaklarına dayanarak genellemeler yapılmaktadır. Diğer çalışmalarda ise halkın hissiyatına dayanan menkıbevî eserlere dayanarak tarihî bağlamı göz ardı edilmekte ve tarihî gerçeklikten uzak genellemeler yapılmaktadır. Ali Anooshahr, Osmanlı kuruluş tartışmalarına katkıda bulunan yazarların, tarihî metinlere tam anlamıyla nüfuz edemedikleri iddiasındadır ve kitabının giriş kısmında bu nedenden dolayı birçok ismi tek tek eleştirmektedir. Giriş kısmında yazarın övdüğü tek çalışma ise Linda Darling'ın "Contested Territory: Ottoman Holy War in Comparative Context" adlı makalesidir. Anooshahr, Darling'ın "gaza" meselesine IX. asırdan XVI. asra kadar uzanan geniş bir zaman dilimini dikkate alarak ve Anadolu, Orta Asya ve Hindistan ekseninde yaklaştığını ifade etmektedir. Yazar, kitabının Darling'ın makalesinden esinlendiğini belirtmekte ve Darling'ın izinden giden bir çalışma olduğunu ifade etmekte beis görmemektedir. Kitabın giriş kısmında yazarın tenkit ve övgülerinde biraz ölçüyü kaçırdığı görülmektedir.

"How Babur became a ghazi" başlıklı birinci bölümde, Babür'ün tarih eserlerine düşkünlüğünün yanı sıra tanıştığı insanları ve yaşadığı çevreyi tasvir gücüne değinilmektedir. Bu bölümde vurgulanan başka bir husus ise Babür Şah'ın tarihteki süreklilik algılayışıdır. Yazar, *Babürnâme*'ye atıfla, Hindistan'ı fetheden Babür'ün kendisini Gazneli Mahmud'un ve Sultan Şehabeddin Gürî'nin bir devamı olarak gördüğünü belirtmektedir. Birinci bölümde ayrıca, Babür'ün askerlerini yüreklendirmek için Gazneli Mahmud'a ithaf edilen Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinden beyitler okuduğu ifade edilmektedir. Yazar, Babür'ün zaman ve mekân sınırlarına meydan okuyan bu tavrının Martin Heidegger'in kullandığı *Ent-fernung* kavramını çağrıştırdığını belirtmektedir. *Babürnâme*'de geçtiği şekliyle, Babür'ün Rana Senga ile yaptığı muharebeden önce askerlere yaptığı konuşmada kullandığı "ölen şehit, öldüren gazi" ifadesine Ali Anooshahr özel bir anlam yüklemekte ve bu ifade ile *Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehemed Han*'da geçen "öldürenlerimiz gazi ve ölenlerimiz şehit" ifade arasındaki benzerliğe işaret etmektedir. Yazar, Osman-

lı sultanı II. Murad'ın Varna öncesi yaptığı konuşma ile Babür'ün Hanua savaşı öncesi yaptığı konuşma arasındaki benzerlik hakkında değişik ihtimalleri tartışmakta ve düşük bir ihtimalle de olsa Babür'ün okuduğu eserler arasında *Gazavât*'ın da bulunabileceğini belirtmektedir. Bu ihtimale delil olarak bizzat *Babürnâme*'yi göstermekte ve *Babürnâme*'de Rum usulü savaş teknolojisine vâkıf Üstad Ali-Kulî ve Mustafa Rûmî gibi kişilerin zikredildiği vurgulanmaktadır. Anooshahr'a göre, Babür'ün Rum gazilerini hatıratında övmesi ve onlardan ordusunda istifade etmesi *Gazavât*'ın da muhtemel bir Hindistan seyahati ihtimaline kuvvet kazandırmaktadır.

“Disclaiming Tamerlane’s inheritance, and the rise of the Mughal Empire” başlıklı ikinci bölümde ise, Babürlüler'in Hindistan'da zuhurunu açıklamak için barut teknolojisinin tek başına yeterli bir açıklama olamayacağı ve gaza idealinin bu devletin temelinde yer aldığı ifade olunmaktadır. Anooshahr, Babür'ün Hindistan fethi öncesi kendini Timur'un bir vârisi olarak görürken fetih sonrası daha çok Gazneli ve Osmanlı modelini benimsediğini belirtmektedir.

“The origins of the ghazi king” adlı üçüncü bölümde, Gazneli Sultan Mahmud'un “rol modelleri” üzerinde durulmaktadır. Yazara göre, Mahmud'un üç rol modeli bulunmaktaydı: Hz. Musa, Büyük İskender ve *Şehnâme* kahramanı Feridun. Anooshahr'a göre, Mahmud'un hayatını bu üç isim hakkında işittiği kıssalara göre şekillendirmiştir. Bu bölümde, Mahmud öncesi Maveraünnehir'de gaza faaliyetleri anlatılmakta ve özellikle Mahmud'un babası Sebüktigin'in faaliyetleri konu edilmektedir. Daha sonra Gazneli Mahmud'un Hindistan seferleri bir zincirin halkaları şeklinde anlatılmaktadır. Yazara göre, Gazneliler gulam menşesinden geldikleri için Samanoğulları ve Büveyhoğulları gibi kendilerini Sasanîlere bağlayan şecere tesis edecek durumda değildiler. Bu nedenle, Gazneliler meşruiyetlerini gaza faaliyetine bağlamaktaydılar.

Dördüncü bölüm “Inventing the image of the founder king” başlığını taşımakta ve rüyaların hanedanların kuruluşunda oynadığı role işaret etmektedir. Tanrı tarafından hanedanın takdis edildiği rüya örneklerini Karahanlılar'dan ve Gazneliler'den örneklerle açıklayan yazar benzer rüya kıssalarına Osmanlılar'da ve Babürlüler'de de rastlandığını dile getirmektedir. Bu bölümde dikkat çekilen diğer bir husus ise, hanedanların kuruluş dönemlerinde sade bir hayat tarzı benimsenirken daha sonraları da lüks ve gösterişin artmasıyla birlikte çözümlenin başlamasıdır. Buna örnek olarak Gazneliler'in kurucusu Sebüktigin'in zâhidane yaşamına karşın Gazneli Mes'ud'un

işret hayatına değinilmektedir. Yazar, Gazneli tarihçisi Beyhakî'nin (ö. 1077) Gazneliler'in yükseliş ve düşüşüne sebep olarak gösterdiği olguları, onuncu asır tarihçilerinden Mes'udî'nin tespitleriyle karşılaştırmaktadır. Mes'udî'nin, Halife Mütevekkil'in (ö. 861) eğlence ve lüks düşkünü hayat tarzına karşın Hz. Ömer'in sade ve gösterişten uzak hayat tarzını örnek gösterdiği ifade edilmektedir.

“The triad of kings” adlı beşinci bölümde üçlü modelleme yapılmaktadır. Anooshahr'a göre, Beyhakî'de Emir Sebüktingin kurucu hükümdarı simgelerken, Mahmud zirve noktayı, Mes'ud ise düşüşü simgelemektedir. Yazara göre, benzer bir tabloyu İbn Bibî'de de görmekteyiz. İbn Bibî'nin eserinin “ilk büyük gazi sultan” I. Gıyaseddin Keyhüsrev iken Alaeddin Keykubad zirveyi, II. Keyhüsrev ise düşüşü ifade edecek şekilde tasarlandığı iddia edilmektedir. Bu bölümde İzzeddin Keykavus'tan bahsedilmeyişi dikkati çeken bir eksikliklerdir. Yazar, bu bölümde İbn Bibî'ye dayanarak hanedanlar arasındaki devamlılığa işaret etmekte ve Alaeddin Keykubad'ın örnek aldığı sultanlar arasında Gazneli Mahmud'un önemli bir yer tuttuğunu ifade etmektedir. Bu bölümde ayrıca Nizamülmük'ün *Siyasetnâmesi*'ne de ayrı bir bahis açılmakta ve gazi sultan imajının Nizamülmük tarafından nasıl oluşturulduğu ve Gazneli Mahmud'un ideal bir gazi sultan olarak tasvirine yer verilmektedir.

Altıncı bölüm, “Tatars and Ottomans” başlığını taşımakta olup Osmanlı sultanlarının gaza faaliyetlerinin Timurlu tarihçilerin eserlerine ve Yıldırım Bayezid ile Timur arasındaki yazışmalara nasıl yansıdığı sorunsalını irdelemektedir. Bu bölümde Cengiz Han ve Muhammed Harzemşah arasındaki mücadele ile Timur ve Yıldırım Bayezid arasındaki mücadele arasında karşılaştırmalar yapılmaktadır. Bu bölümde ayrıca on dördüncü asırda Anadolu'da gaza faaliyetlerine değinilmektedir. Yazar, Esterabadî'nin *Bezm ü Rezm* adlı eserinde Kadı Burhaneddin'in kendisini Selçukluların vârisi olarak gördüğünü ve Osmanlılar dâhil diğer beylikleri ise Tatar olarak algılandığına işaret etmektedir. Buna karşın, Osmanlılar'ın gaza faaliyetlerinin Kadı Burhaneddin tarafından saygıyla karşılandığı belirtilmektedir. Diğer beyliklerde de gaza önem atfedildiğini belirten yazar, Şikârî'nin *Karamanoğulları Tarihi*'ni örnek olarak göstermektedir. Bu eserde, “ekser gazası kâfirle ola” şeklinde ifadelerle rastlandığı belirtilmektedir. Daha önceki bölümde rüyaların tarihteki rolüne değinen yazar, Karamanoğlu beylerinin gördükleri rüyalar neticesinde gazaya çıktığı bazı örnekleri anlatan Şikârî'ye başka referanslarda bulunabilirdi. Yarcânî'nin *Karamannâmesi*'ni on altıncı asırda Türkçeye çeviren

Ahmed Şikârî, Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey'in gördüğü rüyalar-
dan bahsetmektedir. Bu rüyalardan birinde Mevlânâ'nın Alaeddin
Ali Bey'e Ebu'l-Feth unvanını verdiği ve Karaman Bey'nin Gevale
kalesini fethetmesi Mevlânâ tarafından rüyada me'mur edildiği Şikârî
tarafından rivayet edilmektedir.

On dördüncü asırda Anadolu'da gaza ve fetih faaliyetlerini birincil
kaynaklar ışığında anlatan yazar, son bölümü "Sultan II. Murad'ın
gazaları"na tahsis etmiştir. Bu bölümde yine Osmanlı-Timurlu mü-
nasebetlerine değinilmiş ve daha sonra II. Murad döneminde ter-
cüme edilen eserlere dair bahis açılmıştır. *Battalnâme*, Yazıcıoğlu
Ali'nin *Tevârih-i Âl-i Selçuk* tercümesi, *Gazavât-ı Sultan Murad b.
Mehammed Han*, *İskendernâme* gibi eserlerin konu edildiği bu bö-
lüm tarih yazımı meraklıları için ilginç bilgiler ihtiva etmektedir.

Uzunca bir araştırma, okuma ve düşünmenin ürünü olan Ali
Anooshahr'ın eseri özellikle kullanılan birincil kaynaklar açısın-
dan ve gaza meselesine getirdiği yeni yorumlar yönüyle dikkat çe-
kicidir. Eserin kaynakça kısmında birincil ve ikincil eser ayrımının
yapılmamış olması bir eksiklik olarak görülebilir. Eser baştan sona
okunduğunda mukayeseli çalışmalara olan ihtiyaç daha da belir-
ginleşecektir. İktibasların uzunca oluşu, eserde kullanılan dilin
ağdalı oluşu, kaynakların yorumunda takip edilen seçmeci tavır
kitabın eleştirilebilecek yönleri arasındadır. Yazar, eserinde konu
ettiği sade hayat tarzını esas alan hanedan kurucuları gibi daha
sade bir dil kullanabilirdi.

Mariam al-Attar

*Islamic Ethics: Divine Command Theory in
Arabo-Islamic Thought*

Routledge, London 2010, xxii+194 s.

Muammer İSKENDER OĞLU

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Arap-İslam kültür mirası ile ilgili çalışmalar bir amaca yö-
nelik olmalı ve sosyo-politik gelişmeye katkı sağlamalıdır. Bu bağ-
lamda ahlak alanı bu katkıya konu olabilecek en önemli alanlardan
birisini olarak gözükmektedir. Dolayısıyla sosyo-politik gelişmenin